

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет**

**The John Paul II Catholic University (Lublin, Poland)
Warsaw University of Maria Sklodowska-Curie
(Czestochowa, Poland)**

**Ташкентський державний технічний університет імені Іслама Карімова
(Ташкент, Узбекистан)**

Бакинський державний університет (Баку, Азербайджан)

X Міжнародна науково-практична конференція

**АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ
ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ**

25-26 травня 2017 року

Збірник наукових праць

Київ 2017

УДК 159.9:629.7.001.76 (063)
ББК ю941.3я431
А 202

Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць / за заг. ред. Л.В. Помиткіної, Т.В. Вашеки, О.В. Сечейко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2017. – 340 с.

Збірник містить матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції з актуальних проблем авіаційної та екстремальної психології в умовах глобалізованого мережевого соціуму, що відбулася 25-26 травня 2017 року на кафедрі авіаційної психології Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету.

Організаційний комітет

Голова організаційного комітету:

Помиткіна Л.В. – д-р психол. наук, проф., зав.кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ.

Заступник голови організаційного комітету:

Руденко М.П. – генерал-майор запасу Повітряних Сил України, льотчик морської авіації, канд. військ. наук, доцент, проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Члени оргкомітету:

Гічан І.С. – канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Долгова О.М. – канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Фесюк І.В. – психолог кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Рецензенти:

Панок В.Г. – директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, д-р психол.наук, проф., проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Булах І.С. – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, м. Київ

*Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового
Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету
(протокол № 4 від 17 травня 2017 р.)*

ISBN

© Колектив авторів, 2017

© Національний авіаційний університет, 2017

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРАВОВИКОНАЧИХ ЗАКЛАДАХ

Сучасні зміни в соціально-політичному та економічному житті накладають відбиток на соціалізацію нової генерації. Поряд з позитивними суспільними змінами поширюються соціальна дезадаптація та криміналізація частини молоді, девіація її моральних цінностей, зниження вікового порогу злочинності. Необхідність превенції, подолання цих соціально-негативних явищ та наступної ресоціалізації неповнолітніх осіб, що перебувають у конфлікті з законом, визначає комплекс проблем психологічного змісту: вивчення соціально-психологічних закономірностей формування злочинної поведінки, психологічних особливостей злочинців, психологічних аспектів виправлення осіб, що скоїли злочин.

У різний час, в тій чи іншій мірі у межах юридичної, пенітенціарної, соціальної та інших галузей психології широко вивчалися питання пов'язані з криміналізацією неповнолітніх: а) соціально-психологічні закономірності, чинники і умови формування злочинної поведінки, яка сприяє криміналізації міжгрупової взаємодії та інтерперсональних стосунків (І. Башкатов, Т. Белавіна, І. Ващенко, М.Кондратьєв, В. Сулицькій, С. Яковенко); б) психологічні особливості особистості засуджених за скоєння злочину (Ю. Антонян, Е. Драніщева, Л. Казміренко, Я. Кондратьєв, М. Костицький, О. Личко). До речі найбільш повно, на нашу думку, цей підхід набув вираження у працях О. Ратінова, який сформулював висновок про те, що не існує певної ознаки особистості, яка спричиняє протиправну поведінку та відрізняє осіб, що схильні до неї, від правослухняних.

Але, особливо дослідники підкреслювали необхідність превенції девіантної поведінки неповнолітніх, або оптимізації умов ефективної їх ресоціалізації після перебування у закладах з виконання покарань. Дослідженню психологічних аспектів виправлення та ресоціалізації осіб, що відбувають покарання, а також педагогічному аспекту процесу ресоціалізації присвячені праці В. Сіньова, В.Кривуши, О.Беці, Г.Радова.

Ефективність заходів комплексного підходу до здійснення просоціально спрямованого впливу визначається специфічними особливостями характеристик учасників процесу взаємодії, як складовими ресоціалізації: 1) соціальне середовище (персонал пенітенціарного закладу, педагогічний склад школи, де він отримує освіту, оточуючі вихованці); 2) особистість неповнолітнього, що відбуває покарання; 3) особистісні характеристики представників персоналу виховної колонії.

По-перше, звернемось до умов середовища, у якому перебуває засуджений підліток, та соціально-психологічних особливостей особи неповнолітнього, що перебуває у конфлікті із законом. З психологічної точки зору середовище являє собою стабільну систему стосунків, взаємин та взаємодій, у якій здійснюється задоволення актуальних потреб особистості.

Позбавлення волі включає підлітка у суб'єктивно нові соціальні процеси і різновиди соціальної діяльності. Звичайні моральні норми, на яких базується життєдіяльність людини, обертається у норми притаманні злочинному середовищу. Засуджений неповнолітній сприймає свій новий статус, як акт «стигматизації», тобто соціального таврування. Він відчуває соціальну нікчемність, життя визначається межами строку покарання, а індивідуальний план майбутнього будується на уявленні часу, який наступить лише після звільнення. Суб'єктивний вимір часу потребує максимального адаптивного ресурсу. Спільнота, до якої включений підліток у даній час, кримінально заражена, ступінь соціально-педагогічної занедбаності членів цієї групи нерівномірна. Її вплив на підлітка визначає поведінку в умовах виховної колонії.

Загальною характеристикою неповнолітніх, що мають конфлікти з законом, є неадаптованість, безвідповідальність, егоцентризм, тривожність та схильність до асоціальної поведінки, яка зростає за рахунок поєднання, з одного боку, зневаги до морально-етичних норм, до звичаїв, правил, заборон, зі здібністю до стійкої реалізації цієї тенденції з іншого. Нездатність чітко усвідомлювати соціальну норму, нездатність до про соціальної соціалізації і своєрідність мислення («помилка мислення») стають основними рисами, що визначають їх соціальну небезпеку [5, с. 11].

Знання про ці та інші характеристики і механізми соціально-психологічної дезадаптації дозволять забезпечити своєчасну корекцію порушень саморегуляції і профілактику негативних форм поведінки серед неповнолітніх, шляхом оптимізації процесів виправлення і ресоціалізації осіб, що готуються до звільнення з місць позбавлення волі.

Стає актуальним завдання критичного аналізу сутності ресоціалізації, її змістовної складової, її провідних механізмів. Це викликано не тільки необхідністю підвищення ефективності виховних впливів у рамках пенітенціарної системи, але й загальними процесами гуманізації й демократизації українського суспільства, орієнтири на європейські стандарти, у тому числі, в системі виправних закладів.

Визначення процесу ресоціалізації відображається в кримінально-виконавчому кодексі України: «ресоціалізація – це свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві». «Причому, мова йде про так званий пострадянський педагогічний простір, тому що в англійській літературі, як правило, уживається термін «реінтеграція», що в нашому випадку може розглядатися як синонім» [2, с. 13].

До речі, термін «ресоціалізація» як категорія пенітенціарної психології був поширений лише у 90 – їх роках минулого століття, хоча авторство цього терміну невідомо.

Вітчизняні дослідники проблем пенітенціарної психології і педагогіки В.Синьов, В.Кривуша, О.Беца, також вважають ресоціалізацію процесом виправлення засудженого, формування в нього законслухняної поведінки, переорієнтації соціальних настанов і референтних орієнтацій, збереження й розвитку соціально корисних рис й подальшої адаптації засудженого до умов самостійного життя на волі за рахунок включення в нові позитивно орієнтовані відносини, стосунки і соціально орієнтовані види діяльності спеціальним чином організованого середовища.

Прийнято виділяти 3 етапи позитивного впливу певним чином організованого середовища. Перший – адаптаційний період, коли доброзичливе ставлення та надія на позитивний прогноз стає важливим принципом взаємин і обумовлює злам стереотипу стигматизації, набуття нового досвіду моделей поведінки, заміни помилкової романтики світу криміналу на здорові стосунки у новому середовищі. Другий – період часткової нестійкої ресоціалізації. Доланню інерційного впливу кримінального середовища, стереотипних оцінок сприяють професійні компетентні зусилля персоналу виховної колонії, психологів, педагогів, соціальних працівників, батьків громадських організацій, які повинні направлятися і діяти єдиним фронтом. Третій – період повної ресоціалізації – характеризується практично завершенням процесу, коли в вихованця складаються досить тверді погляди, переконання, соціальні орієнтації, формується самосвідомість, здатність до самоаналізу, саморегуляція. Це завдання допоможе вирішити створення центрів реабілітації осіб, що готуються до звільнення, навчальні тренінги тощо.

Не менш важливим стає розширення культурного поля і загальної освіченості осіб, на яких спрямований вплив та зусилля з ресоціалізації, тому що деякі з юнаків перебувають у виховній колонії тривалий час і повернення в світ, який змінюється, стає для них справжнім випробуванням.

Корекція цих специфічних ознак в процесі ресоціалізації потребує застосування психологічних методів та підходів, яким приділяється недостатньо уваги в системі загальноприйнятих методів ресоціалізації, що визначає недостатню ефективність останніх стосовно категорії засуджених: психологічні методи повинні використовуватись поряд з педагогічними, особливо щодо означеної категорії молоді.

Особливого значення в процесі ресоціалізації неповнолітніх засуджених набуває професійна компетентність працівників соціально виховної та психологічної служби кримінально-виконавчої установи. Отже, проблема кадрового забезпечення діяльності виховних установ, зокрема психолого-педагогічної, висококваліфікованими професіоналами зберігає свою постійну актуальність для української пенітенціарії.

Соціальна робота, яка спрямована на ресоціалізацію неповнолітніх вихованців правохозяйного закладу вимагає від персоналу майстерності застосування сучасних соціально-психологічних технологій, методів і прийомів ретельного вивчення особистості вихованців: з'ясування неформальної структури стосунків у малих соціальних групах, встановлення психологічного контакту у різних формах взаємодії, індивідуального соціалізуючого впливу на особистість, організації спільної діяльності, керівництва процесом самовиховання.

Література

1. Антонян Ю.М. Преступность среди женщин. М., 1992 С. 65 - 66.
2. Горенко С.В. Педагогические условия ресоциализации несовершеннолетних осужденных в учреждениях пенитенциарной системы. Дисс. ... канд. пед. наук по спец 13.00.05 – соц. пед. Луганск, 2004.
3. Дранищева Э.И. Психологические особенности личности девочек-правонарушительниц: Дис. ... канд. психол. наук. Киев, 1972
4. Игошев К.Е. Психология преступных проявлений среди молодежи. М., 1971. С. 135-148.
5. Олейник А. Н. Тюремная субкультура в России: от повседневной жизни до государственной власти.- М.:ИНФРА-М, 2001.- XIV. 418 с.
6. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей. ЮРЛИТИНФОРМ, 2008, 352 с.
7. Фернхем А., Хейвен П.. Личность и социальное поведение. – СПб.:Питер, 2001. – 368.: ил. С. 175 – 197.